

УДК 343.98(477)

С.О. ТОРОПОВ, канд. юрид. наук, Євпаторійський факультет Харківського національного університету внутрішніх справ,

Д.А. САФОНОВ, Харківський національний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.270¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: криміналістична характеристика, житлово-комунальне господарство, методика розслідування злочину, механізм злочинної діяльності

Протягом останніх років в Україні, все частіше спостерігаються випадки вчинення злочинів, предметами яких виступають об'єкти житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ). Небезпека таких деліктів та необхідність ним протидіяти не викликає сумнівів, оскільки утворенні наслідки протиправної діяльності не тільки завдають великої матеріальної шкоди державі, але й в окремих ситуаціях несуть в собі загрозу життю і здоров'ю пересічних громадян. Як приклад, можна привести випадок, який мав місце в Херсонській області у вересні 2012 р. Фактичні обставини події полягали у самовільному під'єднанні водопроводу до міської водної магістралі, що намагалися здійснити, за дорученням свого безпосереднього керівника, працівники водомоторної пристані в одному з приміських районів м. Херсона. Як з'ясувалося, дані роботи проводилися без відповідного письмового дозволу місцевого Міськводоканалу, а головне з порушенням санітарно-епідеміологічних норм. Наслідки таких робіт могли би призвести до забруднення питної води у найближчих мікрорайонах та спровокувати спалах інфекційних захворювань їх мешканців [1].

З метою закріплення відповідальності у даній сфері правовідносин, у січні 2011 р. до

кримінального законодавства України були внесені відповідні зміни, які ініціювали виокремлення спеціального складу злочину за предметом злочинного посягання, якими виступають об'єкти ЖКГ – ст.270¹ «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства» [2].

У свою чергу, введення нового складу злочину поставило перед криміналістичною наукою завдання з розроблення ефективних та працездатних практичних рекомендацій з його розслідування. Адже здійснення розкриття та розслідування даної категорії деліктів, особливо, у сучасних умовах реформування вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, ускладнюється специфікою предмета доказування, відсутністю ґрунтовних методичних рекомендацій з розслідування визначених правопорушень, наявністю незначної емпіричної бази узагальнення даних судово-слідчої практики тощо.

У цьому контексті не можна обійти поза увагою формування достатнього обсягу знань слідчого механізму злочинної діяльності. Адже, як вказує А.М. Кустов, знання механізму злочину як цілісної системи обставин, що обумовлюють виникнення матеріальних та інших носіїв інформації про конкретний злочин, забезпечує можливість висування типових і окремих версій, планування розслідування, цілеспрямований пошук слідів, встановлення злочинця та сприяє дослідженню всіх обставин, що повинні бути встановлені [3, с.123].

Тому з метою підвищення ефективності правоохоронних органів, щодо протидії злочинам, передбаченим ст.270¹ КК України, слід дослідити механізм їх вчинення та встановити відомості про закономірні зв'язки всередині кожного конкретного злочину. Саме такий підхід дозволить розробити дані про типові елементи криміналістичної характеристики, як інформаційно-дієвої системи, орієнтованої на вирішення практичних потреб правоохоронних органів.

Метою цієї статті є розроблення криміналістичної характеристики злочинів, передба-

чених ст.270¹ КК України, визначення її структури та аналіз криміналістично значимих елементів.

Не дивлячись на досить ґрунтовні та багатоаспектні дослідження В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, І.А. Возгріна, В.К. Гавла, І.Ф. Герасимова, М.В. Салтєвського, Н.А. Селіванова, В.Г. Танасевича, В.Ю. Шепітька та інших вчених, питання відносно загальних основ криміналістичної характеристики злочинів залишається актуальним. Більшість із науковців наголошує на тому, що її формування повинно ґрунтуватися на дослідженні матеріалів слідчої практики, а не на абстрактній моделі кримінальної події. Підтримуючи дану позицію, слід також відмітити, що криміналістична характеристика як ключова складова окремої криміналістичної методики будується не тільки на основі вивчення та аналізі судово-слідчої практики, але й з використанням методів моделювання та прогнозування [4, с.197]. Про це зазначають у своїх працях О.Ф. Лубін, В.Ф. Єрмолович, О.В. Челишева, наголошуючи на тому, що за деякими злочинами, які не дістали значного поширення, але у той же час мають високий ступінь суспільної небезпеки, традиційні методи дослідження на підставі статистичних даних не матимуть позитивного результату, і це потребує зміни методології наукового пошуку [5].

В ході, дослідження судово-слідчої практики за злочинами, передбаченими ст.270¹ КК України, дійсно відмічається невелика кількість матеріалів кримінальних справ, це на наш погляд пов'язано з високою латентністю таких злочинів, що не знаходять місце у статистичних даних. Проте, аналіз суміжних складів злочинів (статті 185, 188, 194 КК України та інших) свідчить про їх значну поширеність та суспільно-небезпечний характер. Тому актуальність розроблення криміналістичної характеристики даних правопорушень, як складової частини методики їх розслідування, не викликає сумнів. При цьому треба врахувати динамічність елементів її структури, встановити правильні напрями виявлення кореляційних зв'язків та зрозуміти специфіку механізму

злочинної діяльності. У подальшому, це дозволить її удосконалювати та адаптувати до практичних потреб слідчої діяльності.

До криміналістичної характеристики вказаного виду злочинів, на підставі вивчених нами матеріалів практики, пропонуємо включити основні відомості про: 1) предмет злочинного посягання; 2) обстановку та типові способи вчинення злочину; 3) дані про особу злочинця, 4) типові сліди злочину.

Під предметом вказаного злочину слід розуміти інженерні мережі (їх елементи і устаткування), обладнання або конструктивних елементів споруд державної або комунальної форми власності, пошкодження або знищення яких, може створити небезпеку для життя та здоров'я громадян. Для більш детального дослідження криміналістично значимих ознак предмета злочинного посягання, його слід поділити в залежності від розташування та за призначенням на наступні групи: а) внутрішнє інженерно-будівельне обладнання житлових будинків: інженерні конструкції будівництва (стіни, перекриття, покрівля); системи вентиляції, газопостачання; протипожежна автоматика, пожежні гідранти, електрощитові секції; обладнання або конструктивні елементи кабіни та шахти ліфта; б) зовнішнє інженерно-будівельне обладнання комунальних (розподільчих) мереж: елементи оглядових колодязів водогінних, теплових та електричних мереж (кришки, решітки, перекриття); газопроводи і споруди систем газопостачання; в) елементи благоустрою території населених пунктів (за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів): технічні засоби регулювання дорожнього руху; будівлі та споруди системи інженерного захисту території; комплекси та об'єкти монументального мистецтва; обладнання (елементи) дитячих, спортивних та інших майданчиків тощо.

В ході проведеного аналізу слідчої практики можна зробити висновок, що на сучасному етапі саме зовнішнє інженерно-будівельне обладнання комунальних мереж частіше всього виступає предметом злочинного посягання. Це обумовлено тим, що предмети даної

групи знищуються або пошкоджуються з метою їх вилучення та реалізації, в якості металобрухту. Доступ до них у переважному числі випадків не є обмеженим або забороненим. Для їх вилучення наявність спеціальних навиків зловмисників або завчасно підготовлених знарядь не була потрібною.

Предмет злочинного посягання тісно пов'язаний з обстановкою вчинення, способом протиправних дій та слідами злочину вказаної категорії правопорушень.

Місцем злочину слід вважати не тільки ділянку місцевості, де розташовані дані об'єкти, але й житлові будівлі, споруди, що відносяться до державної або комунальної форми власності. Загальною особливістю місця вчинення злочину є вільний доступ. Це позначається на умовах та обстановці скоєння злочину, а саме – відсутність огороження та охорони об'єктів ЖКГ.

В умовах міста найбільш поширеним є пошкодження внутрішнього інженерно-будівельне обладнання житлових будинків, гуртожитків, багатоповерхових будинків.

У сільській місцевості протизаконні дії вчиняються переважно відносно зовнішнього інженерно-будівельного обладнання комунальних (розподільчих) мереж. Вказане пояснюється тим, що такі об'єкти, як правило, за одних обставин розташовуються поблизу присадибної ділянки або будинку винної особи, що дає можливість вчинити злочин за короткий проміжок часу. За інших обставин житлово-комунальні об'єкти знаходяться за межами сільського населеного пункту, що забезпечує злочинцю неочевидний характер злочинної діяльності.

Вчинення злочину в більшості випадків зумовлено темним часом доби, та коливається з 21 до 04 годин. В окремих ситуаціях пошкодження об'єктів ЖКГ можуть бути вчинені у першій половині дня, що пов'язано з бажанням зловмисника у коротший термін збути вилучене майно та графіком роботи пункту прийому металу.

Суб'єктом даного злочину є фізична осудна особа, якій на момент вчинення злочину

виповнилося 16 років. На підставі вивчення матеріалів судової практики було встановлено, що загальна кількість злочинів вчинялося умисно з корисливих мотивів, з метою отримання прибутку від збуту предметів або частин вилучених внаслідок пошкодження об'єктів житло-комунального господарства.

Суб'єкти вчинення таких дій, це категорія громадян від 16 до 40 років, з середньою або професійно-технічною освітою, що не мають постійного місця роботи. Крім того, більшість з них були раніше засуджені за вчинення корисливих злочинів. Значна кількість злочинців як правило мешкає поблизу розташування об'єктів житлово-комунального господарства.

Груповий характер злочину обумовлюється, перш за все, спільною метою, спрямованою на заволодіння більшої кількості об'єктів житлово-комунального господарства та попередження викриття злочинної діяльності. Тому особи, що діють за попередньою змовою, зазвичай розподіляють між собою обов'язки на місці безпосереднього вчинення злочину.

Мають випадки вчинення злочинів, передбачених ст.270¹ КК України робітниками житлово-комунальних господарств, які в ході виконання аварійно-ремонтних робіт, переслідуючи корисливу мету, можуть самовільно вилучати окремі частини обладнання з метою подальшого його збуту у пункти прийому металобрухту або іншим споживачам комунальних послуг.

Спосіб вчинення даної категорії злочинів, у залежності від характеристик предмету злочинного посягання та обстановки вчинення, можна поділити за наступними напрямками.

На етапі приготування до злочину, зловмисником визначається предмет злочинного посягання, відповідно до чого обираються необхідні знаряддя та засоби його вчинення, здійснюється пошук співучасників з числа знайомих або родичів, вивчаються умови та обстановка в який вчинятиметься злочин. Безпосередні дії під час вчинення злочину обумовлюються особливостями предмета злочинного посягання, а саме розміром (технічний вузол або його окремі частини) та станом (ро-

бочій або аварійний стан). Враховуючи це, способи вчинення можуть бути простими або ускладненими.

Перші не потребують застосування спеціально підібраних знарядь, інструментів та приводять до пошкодження не всього об'єкту, а тільки його окремих частини або механізмів. Наприклад, вилучення кришок оглядових колодязів, решіток зливних каналізації, демонтування механізму підйомнику у ліфті тощо.

Ускладнений спосіб дії, пов'язаний з впливом на складні інженерні комплекси конструкцій, які захищені від стороннього доступу та негативного зовнішнього впливу. На етапі пошкодження та вилучення таких об'єктів ЖКГ зловмисник використовує спеціально підібрані знаряддя (плоскогубці, бокорізи, шліфувальні пристрої тощо). Зазначений спосіб, як правило, супроводжується механічними пошкодженням або знищенням об'єктів ЖКГ.

Крім того, як при простому так і ускладненому способі дій злочинці можуть використовувати засоби транспортування вилучених об'єктів до них відноситься особовий або найманий транспортний засіб, велосипеди, ручні тачки, сані тощо.

Комплекс дій злочинця по прихованню факту пошкодження або знищення об'єктів ЖКГ може включати: а) приховання слідів злочинної діяльності; б) інсценування випадкової поломки через зношеність обладнання; в) пошкодження інших об'єктів ЖКГ, розташованих поряд з місцем вчинення злочину з метою ускладнення встановлення причин поломки обладнання об'єктів ЖКГ.

Зі способом вказаної категорії злочинів пов'язані сліди злочину. Типовими слідами, які можна виявити на місці вчинення злочину, передбаченого ст.270¹ КК України, є: 1) сліди людини; 2) сліди відображення, залишені знаряддями злочину або колісними засобами; 3) сліди, застосування спеціальної техніки або обладнання (екскаватор, інша техніка); 4) сліди речовин. Розглянемо більш розповсюдженні сліди.

Сліди рук у більшості випадків залишаються на об'єктах комунікаційних споруд, що

піддавалися дії його фізичної сили з метою вилучення металевих предметів. До загальних механізмів їх утворення відносяться сліди від захвату або прямолінійного переміщення предметів. Сліди підошви взуття особливо помітні в місцях розкопування об'єктів, на вологому ґрунті, технічних приміщеннях поверхні яких вкриті шаром пилу. За слідами взуття можна встановити напрямок ходи, її характерні особливості, кількісний склад осіб.

Сліди пошкодження, демонтування або знищення майна житлово-комунальної власності вказують на послідовність та спосіб виконання дій, мету злочинної діяльності. Наприклад, сліди порушення цілісності конструкції об'єкта, наявність лінії розламу та відсутність при цьому його металевих частин, дає підстави зробити висновок про корисливий мотив вчинення злочину.

Сліди-відображення знарядь утворюють об'ємну або воронкоподібну форму на місці пошкодження або знищення об'єктів ЖКГ. Також важливо зауважити, що деяка інформація про знаряддя може залишитися на предметах у вигляді різних форм нашарувань, або відламків часток від знаряддя.

Таким, чином запропонована криміналістична характеристика злочину, передбаченого ст.270¹ КК України, на наш погляд містить необхідну криміналістично значиму інформацію, яка може бути врахована при створенні методики розслідування злочинів, пов'язаних з умисним знищенням або пошкодженням об'єктів житлово-комунального господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Працівники херсонської міліції виявили факт незаконної врізки до центральної магістралі водопроводу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravda.ks.ua/kherson_oblast/16889-pracivniki-xersonskoyi-miliciyi-viyavili-fakt.html.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві».

стві» : від 13.01.2011 р., № 2924-VI // Голос України. – 05.02.2011. – № 22.

3. Кустов А. М. Типовая модель механизма преступления – основа частной криминалистической методики / А. М. Кустов // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – 2004. – Вып. 1 (9). – С. 75–76.

4. Ларкін М. О. Криміналістична характеристика злочинів проти особи, що вчиняють-

ся на ґрунті етнорелігійної ворожнечі / М. О. Ларкін // Вісник Запоріжськ. юрид. ін-ту. – 2009. – № 4. – С. 196.

5. Чельшева О. В. Механизм преступления и криминалистическая характеристика / О. В. Чельшева // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – 2006. – Вып. 2 (10). – С. 89.

Торопов С. О. Криміналістична характеристика злочинів, передбачених ст.270¹ Кримінального кодексу України / С. О. Торопов, Д. А. Сафонов // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 758–762 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12tcokku.pdf>

Розглянуто криміналістичну характеристику злочинів у сфері житлово-комунального господарства як теоретична категорія, у складі елемента структури окремої методики розслідування.

Торопов С.О., Сафонов Д.А. Криминалистическая характеристика преступлений, предусмотренных ст.270¹ Уголовного кодекса Украины

Рассмотрена криминалистическая характеристика преступлений в сфере жилищно-коммунального хозяйства как теоретическая категория, в составе элемента структуры отдельной методики расследования.

Tropov S.A., Safonov D.A. Criminalities Characteristic of Crimes of Clause 270¹ Criminal Code of Ukraine

The criminality performance of crimes in housing and communal services orb as an idealized category, as a part of a building block of a separate procedure of fact-finding is considered.